

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

БАНДУРКА Олександр Маркович - доктор юридичних наук, професор

КОВАЛЬОВ Євген Володимирович - доктор економічних наук, професор

УДК 347. 775

Обращено внимание на острую проблему современной Украины – стремительное обнищание и необоснованное увеличение различий в доходах между группами населения, что ведет к обострению социальной напряженности, увеличению конфликтов, росту преступности и экономической опасности. Проведен обзор современного реформирования социально-экономического развития Украины. Состояние проведения реформ признано неудовлетворительным. В качестве главной реформы развития страны предложена реформа быстрого экономического обогащения. Определены стратегические направления, факторы, элементы организационного обеспечения реформы.

Звернуто увагу на гостру проблему сучасної України – стрімке збідніння і необґрунтоване збільшення розриву у доходах між групами населення, що веде до загострення соціальної напруги, збільшення конфліктів, зростання злочинів і економічної небезпеки. Оглянуто сучасне реформування соціально-економічного розвитку України. Визнано незадовільним стан проведення реформ. У переліку намічених і здійснюваних реформ відсутня, на наш погляд, найбільш актуальна, головна реформа розвитку – реформа економічного збагачення. Без її успішного проведення інші реформи приречені на провал. Незважаючи на втрати, наша держава для швидкого збагачення ще має добру економічну основу – великий промисловий, аграрний, ресурсний, інтелектуальний потенціали, приємні природно-кліматичні умови, вигідне географічне положення. Збагачення країни можна проводити за рахунок внутрішнього і зовнішніх ринків. У цей час внутрішній ринок України дуже нестабільний, послаблений, з низькою ємністю і високим рівнем інфляції. Безумовні переваги у цьому мають зовнішні ринки, особливо країн з твердою валютою – європейський ринок, ринки США, Китаю. Визначальна роль у розвитку експорту і заробітку на зовнішніх світових ринках розвинутих країн має належати вітчизняним великим підприємствам в організаційній формі міжнародних корпорацій. Для реального швидкого створення міцної технологічної бази виробництва високоякісних товарів для зовнішніх ринків Україні не слід у черговий раз організовувати «технологічні прориви». Крім зайвих витрат, змарнування часу та ще більшого економічного відставання, це нічого не дасть. Ефективніше придбати за ліцензіями і швидко освоїти сучасні західні технології.

Ключові слова: нерівність, збагачення, економічна небезпека, реформи, зовнішні ринки, міжнародні корпорації, ресурси, потенціал.

Attention is paid to the urgent problem of modern Ukraine – the rapid depletion and unjustified increase in the gap between the groups, leading to aggravation of social tensions, conflicts increase, rising crime and economic insecurity. Examine current reform of economic and social development of Ukraine. Considered unsatisfactory reforms. The list of planned and ongoing reforms is missing on nacho opinion, the most urgent, and reform of development – economic reform enrichment. Without in the success of other reforms are doomed to failure. Despite the loss, our state to get rich quick is a good economic foundation – a major industrial, agricultural, resource and intellectual potential, pleasant climatic conditions, favorable geographical position. Enrichment of the country can be carried out by the internal and external markets. At this time, the domestic market of Ukraine is very unstable, weakened, with low capacity and high inflation. Unconditional benefits of this arc the foreign markets, especially in countries with hard currency – the European market, US market and China. The decisive role in the development of exports and foreign earnings on world markets of developed countries should belong to domestic large enterprises in the organizational form of international corporations. To implement quickly quality for foreign markets Ukraine should not once again organize “technological breakthroughs”. In addition to extra costs, waste of time and further economic lag will do nothing. Better buy licenses quickly learn modern Western technology.

Вступ. Продовжує погіршуватись сучасне економічне становище України. За даними Державної служби статистики у 2015 році порівняно з 2014 роком реальний ВВП склав 90,1%, рівень інфляції – 48,7%, індекс промислової продукції – 86,6% [1]. Іде стрімке збідніння і необґрунтоване збільшення розриву у доходах між групами населення. За даними досліджень Інституту соціології НАНУ, якщо на початку 1990 – х років співвідношення доходів 10% найбагатших і 10% найбідніших українців складало 12 : 1, у 2002 році – 30 : 1, то у 2010 році воно виросло до 40 : 1 [2]. Збільшення різниці у доходах між багатими і бідними верствами населення характерне не тільки для України. Подібна картина цього явища в Росії. За даними Роскомстату в цілому по країні це співвідношення складає 30-35 : 1, у Санкт-Петербурзі 80 : 1; в Москві 100 : 1 [3]. У світі ця проблема також загострюється. Співвідношення 20% найбагатшої частини населення Землі до 20% найбіднішої складало: у 1960 р. – 30 : 1; у 1980 р. – 45 : 1; у 1990 р. – 60 : 1; у 2000 р. – 140 : 1 [4]. Хоча якщо розглядати окремі розвинуті країни, то співвідношення доходів багатих і найбідніших верств населення у Китаї становить 7 : 1, у країнах ЄС – 5-7 : 1, у Японії – 4,3 : 1 [5]. При цьому, ООН у 1974 р. прийняла «Декларацію про встановлення міжнародного економічного порядку», яка рекомендувала максимальний розрив між багатими і бідними не більше 3 : 1 [4]. Європейська соціальна хартія, прийнята Радою Європи у 1996 році, рекомендувала в якості соціального стандарту держави співвідношення доходів 10% найбагатших до 10% найбідніших – не більше 10 : 1 [5].

Актуальність теми. Для сучасної України проблема бідності проявляється і всередині – коли більшість населення стає все біднішою, а багатство концентрується у невеличкій групі людей, і зовні – коли країна стає біднішою за інші країни світу. Збільшення економічної нерівності населення веде до загострення соціальної напруги, конфліктів, зростання злочинів і економічної небезпеки. Внаслідок «зовнішнього» збідніння наростає міграція населення в інші країни. У зв'язку з цим для України гостро актуальною є швидка і ефективна реформа економічного збагачення і обґрунто-

ваного пропорційного зростання доходів груп населення.

Найбільш вагомими результатами досліджень закономірностей економічного

розвитку, подолання кризових явищ, збагачення та зміцнення економічної безпеки держави мають вчені: В.Геєць, О.Амоша, О.Білорус, А.Чухно, А.Гальчинський, Г.Задорожний, Л.Зотов, В.Семіноженко, В.Мунтіян, В.Федоренко, Л.Федулова, Г.Пастернак-Таранущенко.

Мета статті. Сучасне керівництво поставило перед країною амбітні завдання. Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 схвалена Стратегія сталого розвитку «Україна - 2020» [6]. Цей документ визначає на п'ять найближчих років мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. **Основна частина.** Загалом «Стратегія «Україна - 2020» містить 62 реформи. Першочерговою є реалізація таких реформ і програм:

1. Реформа системи національної безпеки і оборони.
2. Оновлення влади і антикорупційна реформа.
3. Судова реформа.
4. Реформа правоохоронної системи.
5. Децентралізація та реформа державного управління.
6. Дерегуляція та розвиток підприємництва.
7. Реформа системи охорони здоров'я.
8. Податкова реформа.
9. Програма енергонезалежності.
10. Програма популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі.

Слід визнати, що реформування не завжди успішне шляхом складних і непопулярних рішень, але іде одночасно по багатьох напрямках. На жаль, у переліку намічених і здійснюваних реформ відсутня, на наш погляд, головна реформа розвитку – реформа економічного збагачення України. У бідній країні завжди буде процвітати корупція. Бідна країна не зможе захистити себе, забезпечити свободу і не-

залежність, достойні умови життя, розвиток народу, економічну безпеку держави. Тобто в цих умовах реформа економічного збагачення стає головною реформою розвитку. Без її успішного проведення інші реформи приречені на провал.

Незважаючи на втрати, наша держава ще має великий промисловий, аграрний, ресурсний, інтелектуальний потенціали, приємні природно-кліматичні умови, займає вигідне географічне положення. Мінерально-сировинна база України включає близько 20 тисяч родовищ і проявів 113 корисних копалин. Запаси залізних руд становлять понад 14% загальносвітових, марганцевих - понад 43%. Україна займає провідні місця за запасами титану, цирконію, урану, літію, графіту, каоліну, вогнетривких глин, сірки, калійних солей, декоративного каменю. В Україні видобувається близько 5% світового обсягу мінерально-сировинних ресурсів, нам належать провідні позиції у видобутку багатьох видів мінеральної сировини - вугілля, марганцевих і залізних руд, титану, графіту, каоліну. До промислового освоєння залучено від 40% до 75% розвіданих запасів основних видів корисних копалин [7]. До переваг вітчизняної економіки можна зарахувати те, що Україна має дешеву, але відносно кваліфіковану робочу силу. Якщо в європейських країнах заробітна плата становить 60-70% ВВП, то в нас - лише 20-25% [8]. Але поряд з цим економіка України має недосконалу галузеву структуру, високі енерго та матеріалоемність продукції, зношеність основних фондів, інноваційну відсталість. Головною бідною сучасної економіки України є «сировинна» направленість її розвитку. Більш як 2/3 загального обсягу промислової продукції припадає на галузі, що виробляють сировину, матеріали та енергетичні ресурси [9]. Близько 40% валютних надходжень країни забезпечує металургійний сектор [10]. На експорт поставляються високі обсяги аграрної сировини – не переробленого зерна. Україна нині є лідером з експорту ячменю, має третю позицію з експорту кукурудзи і п'яту – з експорту пшениці [11]. «Сировинна» економіка є не тільки стратегічно безперспективною, але і економічно небезпечною з кількох причин:

а) у теперішній час Україна має не настільки великі природні ресурси, щоб їх продавати у вигляді сировини, обкрадаючи наступні покоління;

б) «сировинна» економіка виробляє продукцію з низькою доданою вартістю переважно за неперспективними, брудними або шкідливими технологіями, що знижує можливості майбутнього технологічного і взагалі швидкого економічного розвитку країни;

в) Україна має ще достатній економічний потенціал для переробки власних природних ресурсів у конкурентоспроможну прибуткову продукцію;

г) виробництво сировини і матеріалів обмеженої номенклатури, але у великих обсягах створює, особливо в кризові періоди, сильну залежність країни від міжнародних ринків.

В цих умовах зовсім очевидно, що для успішної реформи швидкого збагачення України, необхідні комплексні креативні дії з управління економікою.

На наш погляд комплекс цих дій повинен включати наступні заходи.

По-перше, необхідно вирішити, за рахунок яких ринків – внутрішнього або зовнішніх – доцільно проводити збагачення країни. У цей час внутрішній ринок України дуже нестабільний, послаблений, з низькою ємністю і купівельною спроможністю покупців, високим рівнем інфляції. Увагу стабілізації і розвитку внутрішнього ринку, безумовно, треба приділяти, але якщо очікувати збагачення країни за його рахунок, то це може розтягнутися на довгі десятиріччя. Безумовні переваги у цьому мають зовнішні ринки, особливо країн з твердою валютою – європейський ринок, ринки США, Китаю. Це ринки з дуже високою ємністю, але вони стабілізовані і поділені постачальниками товарів, їх ємність повністю врівноважена товарною пропозицією виробників. Якщо Україні вдасться стати рівноправним учасником цих ринків, її економічне збагачення до рівня заможних країн світу стане реальністю.

По-друге, треба визначити організаційні форми товаровиробників, які на благо України успішно будуть діяти на внутрішньому і, особливо, зовнішніх ринках. В сучасних умовах слабого розвитку внутрішнього ринку його

основними суб'єктами стають малі і середні підприємства. Вони сприяють трудовій зайнятості населення, реалізації творчих можливостей людей, зниженню рівня безробіття, долатню бідності, формуванню середнього класу. Малі і середні підприємства внаслідок обмеженості ресурсів частіше використовують стандартні технології, швидко пристосовуються до змін в умовах господарської діяльності і забезпечують раціональне переміщення капіталу із однієї господарської сфери в іншу. Але історичний досвід розвинутих країн свідчить про те, що визначальна роль у формуванні економічного потенціалу країни, підтриманні її економічної безпеки, розвитку експорту і заробітку на світових ринках належить великим підприємствам в організаційній формі міжнародних корпорацій. Внаслідок високої виробничої потужності вони можуть працювати з дуже великими обсягами унікальної продукції, зберігати та розвивати високі технології, концентрувати групи висококваліфікованого персоналу, створювати умови для високоефективної праці, успішно конкурувати на світових ринках з фірмами інших країн. На жаль, в Україні сформувалася стійка концепція безумовного розукрупнення великих підприємств та підтримки розвитку малого і середнього бізнесу. За роки незалежності України наслідком політики зміщення акцентів з підтримки великого на малий та середній бізнес стала руйнація потужних виробничих і науково-технічних комплексів та утворення на цій основі дрібних господарюючих суб'єктів. Проведена демонополізація великих українських виробництв руйнуюче діє на економіку, протидіє світовій тенденції інноваційного розвитку. Вона суттєво зменшила можливості розробки та впровадження у виробництво технологічних інновацій, які потребують суттєвих витрат, що не під силу малим підприємствам. Ці обставини особливо посилюються тим, що сфера науки в Україні була також суттєво послаблена, внаслідок чого розрив між наукою та виробництвом збільшився. Переважно тому, на наш погляд, українська економіка розвивається практично без наукових розробок. Частка української наукомісткої продукції на світовому ринку високотехнологічних товарів складає 0,1%. У той

же час частка наукомісткої продукції США на світовому ринку дорівнює 36%, Японії – 30%, Німеччини – 17%, Китаю – 6% [12]. У результаті такої помилкової концепції «розвитку» суттєво зменшився загальний і особливо експортний потенціал України.

Напроти, розвинуті країни світу приділяють значну увагу концентрації виробництва та підтримці великих підприємств. Так, у США, починаючи з 80-х років XX ст., в антитрестовське законодавство були внесені значні послаблення, зокрема, переглянуто вимоги щодо злиття, піднято «порог» ринкової концентрації при горизонтальних злиттях, дозволено оцінювати можливості злиття з точки зору убезпечення суб'єктів від негативного тиску технологічної та іноземної конкуренції, послаблено заборони на створення спільних підприємств, знижено антитрестовські штрафи для таких підприємств, запроваджено індивідуальні підходи до кожного випадку злиття [13]. Завдяки картельній практиці в Японії в 1955 – 1970 рр. було успішно проведено модернізацію чорної металургії, вугледобувної промисловості, суднобудування, нафтопереробки, виробництва хімічних добрив. У Південній Кореї в машинобудуванні, електроніці, текстильній промисловості, чорній і кольоровій металургії, нафтохімії та суднобудуванні здійснювалося примусове злиття приватних компаній, що призвело до утворення високо монополізованих виробничих структур. Уряди більшості розвинутих країн зайняли досить лояльну позицію щодо концентрації внутрішнього виробництва, дозволяючи вітчизняним компаніям діяти подібно монополіям і у такий спосіб усувати з ринку зарубіжних конкурентів [14].

Вважаємо, що сучасні наміри розвинутих країн світу на укрупнення виробничих підприємств можна оцінити як правильне врахування ними об'єктивної тенденції розвитку глобалізації на посилення концентрації і конкуренції крупного капіталу на світових ринках.

Необхідність формування і розвитку крупних вітчизняних бізнес - структур підтверджується наступними фактами. Суттєва особливість сучасного економічного розвитку світу полягає у тому, що поступово змінюються центри економічного впливу – керівна роль

держав слабшає, а на перше місце за впливом на процеси економічного розвитку виходять транснаціональні корпорації. Їхня кількість за десятиліття (1990 – 1999 рр.) збільшилася майже вдвічі – з 36 тис. до 63 тис., а їхніх закордонних філій налічується близько 600 тис. Так, “ІБМ” має філії у більш як 80 країнах, “Сіменс” – у 52 тощо. У списку 100 найбільших економік світу (розглядаються як національні, так і транснаціональні організації) 51 позицію посідають транснаціональні корпорації [15].

Як бачимо, у сучасних умовах світового господарства найбільш перспективною організаційною формою великого підприємства, спроможного ефективно діяти на світових ринках, є міжнародна корпорація. Вона представляє собою юридичну особу-конгломерат підприємств-юридичних осіб, зв’язаних з головною компанією корпорації системою виробничих, технологічних або фінансових залежностей. Таким чином, у складі міжнародної корпорації на світових ринках на правах учасника успішно можуть реалізовувати свої проекти підприємства любого рівня концентрації виробництва: малі, середні, великі. Але переважно об’єднавши свої можливості в межах корпорації, вони зможуть бути успішними. Українській державі необхідно прагматично сприйняти цей факт і зробити правильні висновки. Враховуючи вище наведений світовий досвід, на наш погляд, це повинні бути дії органів державного управління зі створення у перспективних галузях економіки, можливо, навіть за певним примусом, великих виробничих об’єднань за організаційною формою міжнародної корпорації. При відповідному законодавчому, матеріальному, фінансовому забезпеченні такі корпорації стануть гідною організаційно-виробничою основою завоювання ринків розвинутих країн.

І, по-третє, Україна має запропонувати ринкам розвинутих країн товари, до яких покупці вже звикли, якість яких відповідає діючим стандартам і які виготовлені за сучасними технологіями. При цьому, можна погодитися з висновком академіка РАН В. Полтеровича, що «на початкових етапах не варто робити ставку на «технологічні прориви», для цього у нас немає ні коштів, ні відповідної інфраструктури;

варто ефективно запозичувати західні технології, і притому не обов’язково одразу найпердовіші» [16]. Переконливим прикладом може бути досвід Японії, яка ефективно використовувала цю стратегію для свого економічного розвитку у післявоєнні роки. У той час Японія опинилась в економічній, фінансовій, політичній кризі. І все ж у 1946 р. в Японії поступово намітилась чітка державна політика виходу з тяжкого становища. Будучи окупованою та не маючи власних природних ресурсів, вона почала купувати технології на виробництво верстатів, машин, обладнання, поступово сплачуючи 5 – 6% від прибутку. За 15 років Японія закупила більше 2,5 тисяч іноземних ліцензій, за якими вироблялось 11% промислової та 17% експортної продукції, 10% продукції в загальному машинобудуванні, 20% - в хімії, 24% - в електротехніці, 25% в металургії, 60% - в нафтохімії. Приріст виробництва на основі іноземних технологій за 1950 – 1960 рр. склав у середньому 72% за рік [17].

Україні необхідно швидше попрощатись з ілюзіями самостійного технологічного «прориву» у постіндустріальне майбутнє. Доцільно ефективно використовувати досвід країн, які успішно пройшли важкий шлях економічного збагачення. Це позбавить нас від зайвих помилок і витрат.

Висновки. За результатами дослідження визначено:

1. У цей час Україна знаходиться у дуже складному економічному становищі. Військові дії, втрата значних територій, зниження економічного потенціалу країни більше ніж на 20% різко послабили міцність економічної безпеки держави. Стрімке збідніння і необґрунтоване збільшення розриву у доходах між групами населення веде до загострення соціальної напруги, збільшення конфліктів, зростання злочинів і економічної небезпеки.

2. Керівництво країни ініціює численні новаторські зміни. Серед запланованих і здійснюваних реформ відсутня головна – реформа економічного збагачення країни, її регіонів, підприємств, людей. У бідній країні завжди буде процвітати корупція. Бідна країна не зможе захистити себе, забезпечити свободу і незалежність, достойні умови життя і розвиток

народу. В цих умовах реформа економічного збагачення країни стає головною реформою розвитку. Без її успішного проведення інші реформи приречені на провал.

3. Незважаючи на втрати, наша держава ще має великий промисловий, аграрний, ресурсний, інтелектуальний потенціали, приємні природно-кліматичні умови, займає вигідне географічне положення.

4. Необхідно вирішити, за рахунок яких ринків – внутрішнього або зовнішніх – доцільно проводити збагачення країни. У цей час внутрішній ринок України дуже нестабільний, послаблений, з низькою ємністю і купівельною спроможністю покупців, високим рівнем інфляції. Увагу стабілізації і розвитку внутрішнього ринку, безумовно, треба приділяти, але якщо очікувати збагачення країни за його рахунок, то це може розтягнутися на довгі десятиріччя. Безумовні переваги у цьому мають зовнішні ринки, особливо країн з твердою валютою – європейський ринок, ринки США, Китаю.

5. У сучасних умовах основними суб'єктами внутрішнього ринку стають малі і середні підприємства. Визначальна роль у розвитку експорту і заробітку на зовнішніх світових ринках розвинутих країн належить великим підприємствам в організаційній формі міжнародних корпорацій.

6. Для реального швидкого створення міцної технологічної бази виробництва високоякісних товарів для зовнішніх ринків України не слід у черговий раз організовувати «технологічні прориви». У сучасних умовах, крім зайвих витрат, змарнування часу та ще більшого економічного відставання, це нічого не дасть. Ефективніше придбати за ліцензіями і швидко освоїти сучасні західні технології.

Література

1. Офіційний сайт державної служби статистики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
2. Зеленина Е. Одна Украина, две нации... Время. 2012, 12 января (№ 4). - с.3.
3. Крючков Г. Дрейф на обочину. Коммунист. 2011, 10 августа (№ 64). - с.3.

4. Казанцев Э.Ф. Энергетика, экономика и экология. Энергосбережение. 2003, № 12, с. 13.

5. Папієв М. Світовий досвід застосування соціальних стандартів. Економіка України. 2004, №1. с.5.

6. Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020». Урядовий кур'єр. 2015, 15 січня (№6), с.8.

7. Веклич О. Екологічний чинник формування конкурентоспроможності національної економіки. О.Веклич. Економіка України. 2005, № 12, с. 68.

8. Павлишенко М. Еквівалентний обмін – основа ринкової економіки. Економіка України. 2007, № 10, с. 92.

9. Якубовський М. Концептуальні основи стратегії розвитку промисловості України на період до 2017 року. М. Якубовський, В. Новицький, Ю. Кіндзерський. Економіка України. 2007, № 11, с. 7.

10. Макогон Ю. ГМК України на зовнішніх ринках: стан і перспективи. Макогон, І. Майорова, Т. Медведкін. Економіка України. 2005, № 4, с. 75.

11. Цитата дня. Урядовий кур'єр. 2012, 5 грудня (№ 2). с. 1.

12. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України. Економіка України. 2006, № 8, с. 39.

13. Фролова Н.Л. Антитрестовская политика и нововведения (Опыт США). «США – Канада. Экономика – Политика – Культура». 2001, № 8, с. 32.

14. Кіндзерський Ю. Проблеми національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні. Ю. Кіндзерський, Г. Паламарчук. Економіка України. 2006, № 8, сс. 19 – 29.

15. Удовик С.Л. Глобализация: семиотические подходы. М. «Рефл-бук». 2002, с. 384, 212 с.

16. Полтерович В. Стратегии модернизации: институты и коалиции. Вопросы экономики. 2008, № 4, с. 24.

17. Брыжко В.М. Лицензирование прав и патентование научно-технической продукции. В.М.Брыжко, А.Ф.Завгородний, А.В.Пичкур. К. «Прапор» 1994, с.194.